

Layihənin istiqaməti:

"İctimai və dövlət maraqlarının müdafiəsi"

Azərbaycan Milli Ordusunun yaradılmasında müstəsna rolu və xidməti olmuş hərbcilərdən biri də Süleyman bəy Əlisüleyman oğlu Əfəndiyev olmuşdur. Polkovnik S.Əfəndiyev yeni yaradılan Azərbaycan ordusu üçün təlimatçılar hazırlayan ilk təlim komandasını təşkil etmişdir.

S.Əfəndiyev 1864-cü il oktyabrın 5-də Ağdamda anadan olmuşdur. O, ilk təhsilini Gəncədəki progimnaziyada almışdır. S.Əfəndiyev 1880-ci ildə Yelizavetqrad süvari məktəbinə daxil olaraq 1885-ci ildə həmin məktəbi müvəffəqiyyətlə bitirmiş və xidmətini polisdə davam etdirmək üçün DİN-in sərəncamına göndərilmişdir. S.Əfəndiyev hərbi xidmətə Qafqaz süvari ordusunun polis nəzərəti idarəsində başlamışdır. Gənc zabit çar süvari qoşununda əvvəlcə birinci zabit olan kornet rütbəsinə layiq görülmüşdür. Daha sonra eskadron komandiri olan S. Əfəndiyev 1899-cu il martın 15-də çar ordusunun atlı qoşun hissəsində və jandarmeryada kapitana bərabər olan rotmistr rütbəsinə layiq görülmüşdür. O, nümunəvi xidmətlərinə görə müxtəlif vaxtlarda "Müqəddəs Anna" ordeninin 2-ci və 3-cü, "Müqəddəs Stanislav" və "Müqəddəs Vladimir" ordenlərinin 3-cü dərəcələri ilə təltif edilmişdir. O, 1907-ci il fevralın 20-də Kutaisi quberniyasının polis-keşikçi dəstəsinə müfəttiş təyin edilmişdir. S.Əfəndiyev 1912-ci il dekabrın 6-da polkovnik rütbəsi verilmişdir.

Tiflisdəki müxtəlif təşkilatların Müsəlman alayına qarşı açıq-aşkar müqavimət göstərdiyi, eləcə də keçmiş Zaqafqaziya Komissarlığının təchizat idarələrindən hər hansı bir avadanlığın alınmasının son dərəcə çətin olduğu vaxtlarda S.Əfəndiyev özünün doğma işinə olan istəyi və qətiyyəti sayəsində komandiri olduğu alay üçün nəzərdə tutulmuş əmlakın çox hissəsini Tiflis indendentliyindən alaraq Gəncəyə çatdırıb bilmişdir.

Azərbaycan korpusunun piyada hissələri müvəqqəti olaraq ləğv edilərkən polkovnik S.Əfəndiyev qərargaha xeyli əmlak və ərzaq ehtiyatları vermişdir. Polkovnik S.Əfəndiyev 2-ci Qarabağ atlı alayının komandiri olarkən bir çox çətinliklərin öhdəsindən gələrək alaya əsil hərbi hissə gorkəmini vermiş və onu hərbi nazirə əla vəziyyətdə təqdim etmişdir. S.Əfəndiyevin hərbi fəaliyyəti hərbi nazir tərəfindən digər komandirlərdən fərqləndirilmiş və o, hərbi nazir S.Mehmandarovun məruzəsi əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Nazirlər Şurasının qərarı ilə general-mayor rütbəsi ilə təltif olunmuş və I piyada diviziyasının başçısı təyin edilmişdir. S.Əfəndiyev özünə qıyaraq olduqca çətin bir şəraitdə, istirahətin nə olduğunu bilmədən diviziyanın təşkil edilməsi kimi ağır işi fədakarcasına öz üzərinə götürmüşdür.

General S.Əfəndiyev diviziyasının sanitar vəziyyətinin qayğısına da qalaraq lazaretlərin təşkil edilməsinə şəxsən rəhbərlik etmişdir. Xəstələrə daim baş çəkərək onların yanında olmuş, qayğısına qalmış, bir komandir kimi öz təsiri və xeyirxahlığı ilə onların talelərini yüngülləşdirməyə çalışmışdır.

Rusiyada 1917-ci ilin fevralında baş vermiş fevral inqilabı qələbə ilə başa çatdıqdan sonra martın 2-də II Nikolay taxt-tacı tərk etdiyi barədə manifest imzaladı. Martın 3-də Rusiyada yaranmış Müvəqqəti hökumətin qərarı ilə Cənubi Qafqazda mülki hakimiyyət IV Dövlət Dumasında regionun əsas millətlərini təmsil edən deputat

Azərbaycanın ilk hərbi hissələrinin təşkilatçısı

Ömrünü vətənə xidmətə həsr etmiş general-mayor Süleyman bəy Əfəndiyev milli ordu quruculuğunda böyük xidmətləri olan şəxsiyyətlərdəndir

lardan təşkil olunmuş Xüsusi Zaqafqaziya Komitəsinə "OZAKOM"-a verildi. "OZAKOM" 1917-ci il oktyabrın 25-dək fəaliyyət göstərmişdi. Petroqradda bolşeviklərin silahlı üsyanı nəticəsində Müvəqqəti hökumət devrildikdən sonra 1917-ci il noyabrın 15-də J.P.Qeçeqorinin başçılığı ilə Cənubi Qafqazda yaşayan üç xalqın (Azərbaycan, gürcü və erməni) nümayəndələrindən ibarət Zaqafqaziya Komissarlığı adı altında hökumət yaradılaraq "OZAKOM"-un fəaliyyətinə son qoyuldu.

1917-ci il dekabrın 5-də (18-də) Qafqaz cəbhəsində - Ərzincanda Zaqafqaziya

dılması işi ilə müqayisədə daha asan və müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilirdi. Bunun da başlıca səbəbi bundan ibarət idi ki, çar Rusiyasının ölkədə yeritdiyi milli ayrı-seçkilik və mürtəcə siyasət nəticəsində gürcü və ermənilərdən fərqli olaraq müsəlmanları, o cümlədən azərbaycanlıları hərbi xidmətə çağırırdılar və onlar əsgərlikdən azad edilmişdilər. Azərbaycanlılar hərbi xidmətə çağırılmadığı üçün onların döyüşdə sınınmış nizami hərbi hissələri yox idi. Azərbaycan milli korpusunun yaradılması işində kifayət qədər çətinliklər, o cümlədən peşəkar hərbi kadrlar problemi ortaya çıxırdı. Azər-

■ Rafiq Səfərov, Milli Arxiv İdarəsinin Sənədlərin nəşri və istifadəsi şöbəsinin baş məsləhətçisi

Zaqafqaziya Komissarlığının müsəlman, gürcü və erməni milli korpuslarının yaradılmasına dair 1917-ci il 11 dekabr tarixli qərarı milli silahlı qüvvələrin yaradılmasına doğru gedən yolun başlanğıcı oldu. Gürcü və erməni milli korpuslarının yaradılması işi Azərbaycan milli korpusunun yaradılması işi ilə müqayisədə daha asan və müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilirdi. Bunun da başlıca səbəbi bundan ibarət idi ki, çar Rusiyasının ölkədə yeritdiyi milli ayrı-seçkilik və mürtəcə siyasət nəticəsində gürcü və ermənilərdən fərqli olaraq müsəlmanları, o cümlədən azərbaycanlıları hərbi xidmətə çağırırdılar və onlar əsgərlikdən azad edilmişdilər. Azərbaycanlılar hərbi xidmətə çağırılmadığı üçün onların döyüşdə sınınmış nizami hərbi hissələri yox idi.

Komissarlığı ilə Türkiyə arasında imzalanmış Ərzincan barışığının şərtlərinə görə Qafqaz cəbhəsindəki rus qoşunları geri çəkməyə başladı. Zaqafqaziya Komissarlığı rus ordusunda bolşevik təbliğatının güclənməsinin müəyyən təhlükə törədə biləcəyini nəzərə alaraq 1917-ci il dekabrın 19-da Qafqazdakı rus ordusunun buraxılması haqqında əmr verdi. Həmin əmrə əsasən Qafqazdakı hərbi hissələr yalnız milli korpuslar halında saxlanıla bilərdi. Beləliklə, Rus Qafqaz Ordusu ləğv edilərək ayrı-ayrı milli korpusların - gürcü, erməni, Azərbaycan və rus milli korpuslarının yaradılmasına qərar verildi.

Zaqafqaziya Komissarlığının müsəlman, gürcü və erməni milli korpuslarının yaradılmasına dair 1917-ci il 11 dekabr tarixli qərarı milli silahlı qüvvələrin yaradılmasına doğru gedən yolun başlanğıcı oldu. Gürcü və erməni milli korpuslarının yaradılması işi Azərbaycan milli korpusunun yara-

bəyən türkləri yalnız cahan müharibəsi zamanı könüllü olaraq azərbaycanlılardan təşkil olunmuş bir süvari alayına malik idilər. Beləliklə, Azərbaycan milli korpusunun yaradılması prosesi hələ yenicə başlayırdı və fəvqəladə ağır şəraitdə icra olunurdu.

F.X.Xoyskinin sədrliyi ilə yaradılmış II müvəqqəti hökumətin 26 iyun 1918-ci il tarixli qərarı ilə Müsəlman Korpusunun adı dəyişdirilərək Əlahiddə Azərbaycan Korpusu adlandırıldı və bununla da milli silahlı qüvvələrin yaradılması istiqamətində mühüm addım atıldı. Hökumətin 26 iyun 1918-ci il tarixli digər qərarı ilə Əlahiddə Azərbaycan Korpusu nəzdində xüsusi tapşırıqlar üzrə general vəzifəsi təsis edildi.

1917-ci ilin iyulundan başlayaraq Azərbaycanda Milli Ordunun yaradılması təşəbbüsünün önündə dayanan ilk hərbcilərdən biri də S.Əfəndiyev olmuşdur.

General-mayor S.Əfəndiyevin vəfatı ilə əlaqədar olaraq Şəfi bəy Rüstəmbəyov 5

mart 1919-cu il tarixli 48№ li "Azərbaycan" qəzetində dərc etdirdiyi "General Süleyman bəy Əfəndiyev" başlıqlı məlumatda böyük hörmət və ehtiramla qeyd edirdi: "Tanınmış ictimai xadim, Azərbaycanın ilk hərbi hissələrinin təşkilatçısı general Süleyman bəy Əfəndiyev xidməti vəzifələrinin icrası zamanı yoluxduğu səpmə yatalaq xəstəliyindən fevralın 21-də Ağdamda vəfat etmişdir. Mərhum Əfəndiyev hələ polkovnik ikən fevral inqilabından sonra öz işini Gəncəyə keçirtmiş və burada onun tərəfindən gələcək Azərbaycan ordusu üçün təlimatçılar hazırlayacaq ilk təlim komandası təşkil edilmişdir. Bütün ölkə ərəzisinin anarxiya və hərəc-mərcəliklə əhatə olunduğu, eləcə də ötüb keçən eşelonların vətənimiz üçün təhlükə törətdiyi vaxtlarda mərhum generalın başçılıq etdiyi kiçik bir dəstə ölkənin qorunmasını öz üzərinə götürmüş yeganə müvəqqəti qüvvə olmuş və o, Şamaxor hadisələri zamanı hərbi hərəkata başçılıq etmişdir. Mərhum Əfəndiyev öz həyatını dəfələrlə təhlükələrə ataraq ömrünü tamamilə vətənə xidmətə həsr etmişdir. Mərhum Gəncə milli komitəsinin işində bilavasitə iştirak edərək komitənin bütün ciddi çıxışlarının fədakar icraçısı olmuşdur. Şamaxor hadisələri günlərində mərhum Süleyman bəy gecə və gündüz döyüş meydanını tərk etməyərək hücum edən eşelonlara qarşı döyüşmüşdür. O, hərbi mülkiyyətin soyğunçulardan qorunub saxlanması yolunda da çox işlər görmüşdür. Onun yorulmaz və fədakarcasına fəaliyyəti nəticəsində çoxlu sayda hərbi əmlakın talan edilməsinin qarşısı alınmışdır... O, fasiləsiz olaraq gecə və gündüz qarovul-növbətçi qismində hərbi əmlakın mühafizəsində şəxsən iştirak etmişdir. Mərhumun öz şəxsən əzablı kəzarma həyatını yaşayaraq aşağı rütbəliyə də yenilməzlik nümunəsini nümayiş etdirmişdir." Məlumatda S.Əfəndiyevin doğma ordumuz üçün məfkurəvi və nümunəvi zabit olduğu və vəzifə başında öz vətəninin maraqlarını qoruyarkən özünün fədakarlığı üzündən epidemiyanın qurbanı olaraq vətənin əsil oğlu kimi şəhid olduğu qeyd edilirdi.

(Davamı növbəti sayımızda)

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.